

Over Olga Tsjechova hebben vele geruchten de ronde gedaan: ze is lang een opvallende voetnoot geweest in boeken over Hitler of Stalin. Zij werd als filmster de gunsteling van de Führer, maar was tegelijkertijd een geheim agente van de Russische dictator. Antony Beevor, bekend van Stalingrad en Berlijn, schreef *Het mysterie rond Olga Tsjechova. Hitlers favoriete actrice*. Balans, € 19,90.

Tomas Lieske schreef een novelle tegen het decor van het onrustige zestiende-eeuwse Spanje. Marnix de Veer, wiskundige en instrumentenmaker verliest zijn hart en zijn lief als hij aan het hof van Filips II verkeerd. Desondanks blijft hij ook de Spaanse koning trouw. *Mijn soevereine liefde*. Querido, € 13,50.

In De Gentse bruid probeert Dorrit Willumsen het portret te schetsen van een dochter van Filips de Goede/zus van Karel V, die in het kader van de Habsburgse politiek uitgehuwelijkt werd aan de Deense koning Christiaan II. Een katholiek bolwerk tegen de Duitse vorsten is Denemarken echter niet geworden. De Arbeiderspers, € 39,90.

BOEREN IN OSTLAND

David Barnouw, *Oostboeren, zee-germanen en turfstekers, Kolonisatie tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Bert Bakker: Amsterdam 2004), 187 blz., € 18,95.

Vanaf eind 1941 gingen enkele duizenden Nederlandse boeren en tuinders, vissers en turfstekers, bouwvakkers en elektriciens, automonteurs en zelfs obers vrijwillig oostwaarts als 'Germaanse' pioniers in het door de Duitse troepen veroverde *Lebensraum*. Verantwoordelijk voor deze uitzending was Meinoud Marinus Rost van Tonningen, een felle nazi die in *Ostland* en in Oekraïne een gebied zag dat als compensatie zou kunnen dienen voor het inmiddels verloren gegane Nederlands-Indië. Zo'n kolonisatie was bovendien veel Germaanser en 'volksr' dan die van gebieden waar het Germaanse ras, bij nader inzien, eigenlijk helemaal niet thuishoorde, zoals Azië. Rost werd president van de door de Staat der Nederlanden opgerichte Nederlandse Oost Compagnie (NOC). Deze naam was natuurlijk niet voor niets gekozen, al had 'Maatschappij van Verre' ook in de lucht gehangen. Veel mocht het overigens niet baten: onder kapitaalverschaffers, ondernemers en arbeiders was weinig geestdrift te bespeuren. Verwonderlijk was dat niet, want de onderneming verspreidde een sterke NSB-geur, was afhankelijk van Duitsers en werkte voor het Duitse belang. Voordeel voor de organisatie was wel dat Rost van Tonningen naast het presidentschap van De Nederlandsche Bank ook nog functies vervulde op de departementen van Financiën en Bijzondere Economische zaken, zodat hij zonder veel moeite miljoenen guldens kon spenderen aan zijn Nederlandse Oost Compagnie.

Uiteindelijk lieten zo'n drieduizend arbeiders zich verleiden. Hun wachte een enorme deceptie want de leefomstandigheden in het 'Belofde Land' waren meer dan verschrikkelijk. De *SS-Frontarbeiter* kregen te maken met

In de slipstream van de boekenweek nog een aantal goedkope herdrukken van boeken over de Nederlandse geschiedenis:

J.J. Woltjer, *Recent Verleden. Nederland in de twintigste eeuw*. Balans, € 25,-.

Lodewijk Napolcon, *Gedenkschriften*, gekozen, vertaald en met getuigenissen van tijdgenoten vermeerderd door Wim Zaal. De Arbeiderspers, € 19,95.

Koos Postema, *Terug in de tijd. Vaderlandse geschiedenis in schetsen en portretten*. De Arbeiderspers, € 12,50.

Jan de Vries en Ad van der Woude, *Nederland 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei*. Balans, € 25,-.

Henk van Os, *Zien is genoeg*. Balans, € 15,-.

En van Paul Moeyes, *Buiten Schot. Nederland in de Eerste Wereldoorlog 1914-1918*. De Arbeiderspers, € 17,50.

Hans Pols

musketen- en luizenplagen, met inadequate kleding en schoeisel, en het kon je ook nog overkomen dat je in de koude winters niet meer had dan slecht te verwarmen *Finnenzelten* om in te verblijven. De betaling was beroerd. Veel Nederlanders vulden hun karig loon aan met zwarte handel en diefstal. De bijnaam 'witte joden' die de Duitsers sommigen gaven, was niet als compliment bedoeld. Hier moet overigens wel aan worden toegevoegd, dat het nu niet bepaald de bloem der natie was die zich als vrijwilliger aanmeldde. Door de bank genomen waren het allerlei mislukte elementen uit het Nederlandse boerenbedrijf, waarvan een groot gedeelte het een en ander op zijn kerfstok had en zich ook in het oosten bleef misdragen.

Om de werving niet te benadelen, werd in Nederland niet al teveel ruchtbaarheid gegeven aan het feit dat in de door de Duitsers bezette gebieden in het oosten nog veel gewapend verzet voorkwam van partizanen en dat Nederlandse boeren daarvan ook het slachtoffer waren geworden. Rost van Tonningen nam dit persoonlijk hoog op, maar de Duitsers raakten er niet koud of warm van: *Blutopfer* hoorden nu eenmaal bij de oorlog. Ze weigerden dan ook de kolonisten een militaire opleiding te geven, al kan men zo zijn twijfels hebben over de vechtlust van de Nederlanders. Barnouw noemt het voorbeeld van een overval door partizanen op een Hollandse vestiging, die uiteindelijk in plaats van bloedvergieten eindigde in een gezellige braspertij met de veronderstelde *Untermenschen*.

Het roemloze einde van de NOC kwam op Dinsdag 5 september toen het kantoor in Den Haag werd gesloten. De hele zaak werd overgenomen door de SS. Rost van Tonningen eindigde uiteindelijk als Obersturmführer bij de Landstorm en werd aan het front, in dit geval de Betuwe, door de Canadezen krijgsgevangen gemaakt.

De verdienste van Barnouw's boek is dat het licht werpt op een weinig bekend aspect van de oorlogsperiode. Minder vrolijk zal de lezer worden van de stijl waarin het is

geschreven. Het doet vaak denken aan een die van een haastig geschreven profielwerkstuk, zij het in dit geval wel geheel van eigen hand. Storend zijn vooral bepaalde woorden die van zin tot zin worden herhaald, de soms eindeloos volgehouden lijdende vorm, slordigheden, en vooral de zinsconstructies waarover niet of nauwelijks schijnt te zijn nagedacht, zoals: *'Ook zijn er voldoende antisemitische opmerkingen in dagboekantekeningen (...) te vinden, die wijzen op een ideologische inschakeling van de NOC in de Duitse ideologie van de holocaust'.*

En om met de mooiste in zijn soort te eindigen: *'Nederlanders die gewond of overleden waren, moesten bij de verzekering worden aangemeld om voor een uitkering in aanmerking te komen'.*

Ger van der Drift

GETUIGE VAN WESTERBORK

Fritz Tauber, *Rondom Westerbork* (Herinneringscentrum Kamp Westerbork: 2004), € 9,95.

Fritz Tauber (1906-2004) kwam in 1938 als Oostenrijkse jood naar Nederland. In 1942 werd hij in zijn woonplaats Nijmegen van zijn bed gelicht en binnen 24 uur zat hij samen met zijn vrouw in kamp Westerbork. Door hulp van buitenaf werden de Taubers echter weer vrijgelaten. Korte tijd later doken ze onder, om zodoende de holocaust te overleven. Tijdens zijn onderduik noteerde Fritz Tauber zijn herinneringen aan de arrestatie, deportatie, vrijlating en gang naar de onderduik. Hij vervatte die in zeer gedetailleerde bewoordingen, hier en daar op het theatrale af. Nu pas, meer dan zestig jaar later, vlak voor de zestigste verjaardag van de bevrijding van Westerbork, zijn die herinneringen uitgegeven in de serie 'Getuigen van Westerbork', een reeks van persoonlijke verhalen over de periode 1940-1945.

Het boekje *Rondom Westerbork* vormt evenwel méér dan het zoveelste egodocument over het verblijf in het beruchte doorgangskamp. Tauber laat de lezer namelijk ook getuige zijn van zijn lotgevallen vanaf het moment dat de familie de klopp op de deur hoort, en de mannen van de arrestatieploeg de trap op stormen. Ineens staan ze bij je in de slaapkamer, geven ze het bevel tot aankleden en doorzoeken ze alle kasten, alsof je een gevaarlijke misdadiger bent. De bontjas van je vrouw wordt betast door de begerige handen van een van de agenten. Je probeert kalm te blijven en krijgt dan zelfs een compliment: *'U neemt het rustig op, maar wij hebben deze nacht wel anders gezien!'* Even later loop je onder escorte met je rugzak door de koude novembernacht, om te arriveren in een oud schoolgebouw. Een aantal klaslokalen zit al vol met opgepakte joodse inwoners van Nijmegen. Kinderen, hoogbejaarden, zelfs blinden zijn erheen gedreven, zogenaamd voor de arbeidsverruiming in Duitsland. Nog voor de zon opkomt loop je met de andere stakkers in een lange sliert door de donkere straten naar het station, nagestaard door een enkele vroege fietser ... Dit is nog maar het begin van Taubers verhaal. Toen ik nog niet veel verder was met lezen, heb ik uit die eerste bladzijden al voorgelezen in een van mijn klassen en die fragmenten maakten indruk op mijn leerlingen.

Het merendeel van de 'vertrekkenden' ging al na een kort verblijf in Westerbork op transport naar 'het oosten'.

De kennismaking met eet- en slaaptoestanden in kamp Westerbork, waar Tauber slechts vier dagen heeft gezeten, geeft een even aangrijpend verhaal. Ook het kat- en muis- spel dat later door de autoriteiten met hem wordt gespeeld. Het 'Sperrstempel' bood natuurlijk slechts bescherming *bis auf weiteres*. Gelukkig waren er ten slotte de mensenredders van de organisatie voor hulp aan onderduikers die de Taubers belangeloos, vanuit een christelijke levensfilosofie, twee jaar lang onderdak boden in Friesland.

Het boekje is zeer geschikt om fragmenten uit voor te lezen. Ook als materiaal voor werkstukken. Het kan aan leerlingen voelbaar maken wat het betekent om in een ogenschijnlijk 'gewone' samenleving uitgestoten te worden, puur om je ras of afkomst.

Jan van Oudheusden

HOLOCAUST

Sybille Steinbacher, *Auschwitz - Een geschiedenis* (Uitgeverij het Spectrum: Utrecht 2005), € 12,95.

Auschwitz, het grootste concentratie- en vernietigingskamp uit het Derde Rijk, is synoniem geworden met de moord op de Europese joden. Sybille Steinbacher beschrijft de geschiedenis van het kamp tamelijk gedetailleerd. In het compacte en goed leesbare boek vertelt ze stap voor stap hoe iets wat in de jaren dertig voor elke Europeaan ondenkbaar was, in de loop van de Tweede Wereldoorlog een wijdvertakt industrieel gebeuren werd.